

Рослинний світ Рівненської області

Формування флори і рослинного покриву Рівненської області відбувалося у льодовиковий і післяльодовиковий період. На флористичному складі рослинного покриву позначилося також проміжне положення досліджуваної території між Західною та Східною Європою. Тому флора Рівненської області включає і західноєвропейські, і східноєвропейські види. Тут ростуть бореальні, неморальні європейські, степові і монтанні види.

За попередніми даними, у складі флори Рівненської області налічується близько 1300 видів вищих спорових і насінних рослин, які належать до 500 родів та 100 родин.

Серед великої кількості рослин у природі виділяють дві основні форми: деревну і трав'янисту рослинність.

На планеті під сільськогосподарською нивою, плантаціями, садами знаходиться майже 19 млн. км², а під пасовищами та луками – близько 28,6 млн. км², що становить 32% площі всієї частини Землі.

З усіх рослинних ресурсів планети найбільш використовуються людиною і зазнає несприятливого впливу з її боку наземна рослинність. Вона найбільше потерпіла від господарської та іншої діяльності людини і стала найпершим об'єктом раціонального використання, охорони та відтворення.

Якщо рослинні ресурси раціонально використовувати і своєчасно вживати заходів щодо їх охорони та відновлення, то вони можуть забезпечити існування людського суспільства, свійських і диких тварин і взагалі підтримувати існування біосфери планети.

Територія Рівненської області входить до складу Східної Європейської провінції широколистяних лісів Європейської широколистяної зони. У напрямку з півночі на південь у межах області, слід розрізняти три

геоботанічних округи: Західно-Поліський, Волинський Лісостеповий та Малополіський.

Для поліської частини області характерна значна залісеність і заболоченість. На значних площах поширені луки. Ліси займають 40% території, луки –25-30%, болота –10-20%.

Серед лісів найбільші площі припадають на чисті соснові бори. Менші площі займають мішані ліси, широколистяно-соснові та сосново-широколистяні (субори). Ще менші площі під мішаними дубово-грабово-сосновими і грабово-сосновими лісами. На місці вирубаних соснових та дубово-соснових лісів досить поширені березові.

На півдні поліської частини області на невеликих площах збереглися широколистяні дубово-грабові ліси, а в північній частині області місцями – ялинові. Всюди по зниженнях і заболочених урочищах ростуть чорновільхові ліси.

Серед лучної рослинності на Поліссі найбільш поширені міжрічкові, материкові луки (суходільні, на місці вирубаних лісів, і низинні). Значні площі зайняті заплавними луками, особливо по долинах більших річок (Горині, Стиру).

Болота поширені як по долинах річок, так і по межиріччях. Долини малих річок суцільно заболочені. Переважають низинні луки, але відомі також, особливо на півночі Рівненського Полісся, зокрема в басейнах Льви і Ствиги, перехідні та верхові болота.

У межах Волинського Лісостепу природна рослинність збереглася менше. Лісопокрита площа становить лише 10,8%. Ліси зосереджені переважно по північній та південних окраїнах території округу. Середня смуга безліса. Переважають широколистяні та мішані ліси з дуба звичайного, граба та сосни звичайної.

Подібно до Рівненського Полісся, Мале Полісся відзначається значною залісеністю. На великих просторах також поширені луки і болота. Серед лісів найбільш поширені сухі соснові і широколистяно-соснові ліси (субори).

Серед лучної рослинності переважають низинні та суходільні луки, менші площі займають заплавні луки. Основна маса боліт зосереджена переважно по долинах малих річок.

Велику територію Рівненщини займають ліси. Тільки ліси Держлісфонду покривають близько 550 тис. га. З них під хвойними лісами – 69%, під твердолистими – 12% і під м'яколистими – 20% загальної площі. Найбільші площі займають сосна (69% лісовкритої площі), дуб звичайний (близько 10%), береза (10%) і вільха чорна (9%). Основна частина лісів зосереджена в поліській частині області, де на них припадає близько 40% території. У Лісостепу ліси збереглися лише на 10% площі.

Загальні запаси деревини - понад 40 млн. м³. Із них близько 72% припадає на сосну, 11% - на дуб, близько 6% - на березу, до 8% - на вільху чорну.

Ліси також багаті на дикорослі плодові породи та ягідники, на гриби.

Загальна грибоносна площа становить понад 170 тис. га. Найбільші площі займають білі гриби (30%), лисички (30%), масляки (30%). Серед інших видів грибів особливо поширені опеньки. Біологічний запас грибів досягає 4 тис. т, виробничий – 3 тис. т. Близько половини урожаю дають масляки, третину – опеньки, одну десяту – лисички. Найменш урожайний в умовах Рівненщини білий гриб.

Ягідники займають понад 100 тис. га. Найбільші площі покриті чорничниками (близько 60%). По одній п'ятій ягодоносної площі припадає на журавлину і брусницю. Загальний біологічний запас ягід досягає близько 6 тис. т, виробничий – близько 4 тис. т, з них близько 90% займають ягоди чорниці.

Груша, яблуня, горобина, черемха, ліщина, шипшина, калина займають набагато менші площі, але добре плодоносять.

На луки припадає близько 180 тис. га. Суходільні луки займають близько половини лучновкритої площі, низинні – близько 23%, заплавні – понад 27%.

Найбільш продуктивні заплавні луки. Основу травостоїв утворюють такі цінні злаки, як костриця лучна і червона, мітлиця біла, куничник наземний, тимофіївка лучна, гребінник звичайний та інші. Сіно з таких лук відзначаються високою якістю. Найбільш продуктивні наземнокуничникові, лучнокострицеві та біломітлицеві луки з яких збирають до 20-30 ц/га сухого сіна. Урожай сіна з інших типів лук коливається у межах 15-20 ц/га.

Високий урожай сіна дають болотисті та торф'янисті заплавні луки – 25-40 ц/га сіна.

Серед суходільних лук найбільш поширені справжні, у складі яких особливо рясно ростуть мітлиця тонка, костриця червона, менше – тонконіг лучний, трясучка середня. Сіно переважно середньої якості. Урожайність – до 15 ц/га.

Сіно більшості низинних лук як торф'янистих, так і болотистих, низької якості. Це пов'язано з тим, що тут росте багато осоки. Тому сіно з цих лук більш доцільно використовувати на силос. Сіно досить високої якості дають лише повзучомітлицеві луки.

Урожай сіна та якість його значно зростуть, якщо постійно застосовувати поверхнєве поліпшення лук.

Значні площі займають торфовища. Загальна їх площа – понад 170 тис. га. Займають вони переважно долини сучасних та реліктових річок. Всюди домінують низинні болота. Набагато менші площі покривають перехідні та верхові болота. Серед низинних боліт найбільш поширені трав'яні та трав'яно-гіпнові болота, особливо осокові та осоково-гіпнові; менше – лісові та чагарникові.

Загальний обсяг запасів торфу – понад 1 млрд. 600 млн. м³.

Найбільші торфовища: Неньковицьке (Зарічненський р-н), Піддубичне, Коровинське (Дубровицький р-н), Кремінне, Чемерище (Рокитнівський р-н), Верба-1 (Дубенський р-н) та інші.

Сторінками Червоної книги України.

Зникаючі рослини

Він з – під снігу виглядає, весну першим зустрічає!

Підсніжник білосніжний - багаторічна трав'яниста рослина заввишки 8-15 см. Яйцеподібна цибулина (діаметром 1-2 см.) має буру оболонку. Два сизих листки лінійні, плоскі. Стебло під час цвітіння удвічі

довше за листок. Квітка одна, повисла. У неї три зовнішні білі пелюстки та три внутрішні – значно коротші, з виїмками та зеленою цяточкою по краю. Цвіте у березні – квітні. Плодоносить у травні, а потім зникає і більшу частину свого життя перебуває в ґрунті – у вигляді цибулини. Розвиток розпочинається восени і триває під снігом усю зиму. Розмножується цибулинами та насінням.

Проте цих красивих рослин стало обмаль у лісах. Адже бездумно нищать їх люди. Рвуть квіти, несуть з лісу оберемками, продають букетики, які згодом викидають. Сумно. Коли ж замисляться люди й припинять нищити окрасу лісу – не зриватимуть підсніжники?

Про весняні дзвіночки, що сон навівають.

Сон великий – багаторічна трав'яниста рослина заввишки 10 -40 сантиметрів. Листки в неї дуже розсічені. Крупна, келихоподібна квітка (діаметром близько 7 см) має світло – фіолетові тоненькі шовковисті пелюстки. Уся рослина густо вкрита м'якенькими жовтуватими волосками. Цвіте у квітні – травні. Плоди з насінням визрівають у червні – липні. Чисельність усіх видів сону в природі дуже швидко скорочується через яскраво виражені декоративні властивості.

Ці рослини називають соном, сон – зіллям, сон – травою та сончиком. На ніч та на негоду їхні квітки закриваються, ніби засинають.

Наші предки вірили: якщо покласти сон – траву під голову на ніч, то уві сні дізнаєшся про своє майбутнє.

Легенда розповідає. Що колись один мисливець побачив, як ведмідь лизав корінь сону, а потім відразу солодко заснув. Чоловік і собі спробував, так і його сон зморив.

Ще у давнину помітили, що сон – зілля – лікарська рослина. Щоправда - дуже отруйна. Через красу та лікувальні властивості сон нещадно винищують.

Рослина із застережною назвою

Вовчі ягоди пахучі – вічнозелений кущ заввишки 10-30 сантиметрів. Має сіро – коричневу кору і прямостоячі або трохи зігнуті гілки. Листки лопатоподібної форми, невеликі (близько 15мм завдовжки), шкірясті. Цвіте рослина у травні – липні. У квітки чотири темно – рожеві, часом світло – рожеві або навіть білі пелюстки. Вони

зібрані в пучечки, ніби головки, на кінцях стебел. Квітки мають приємний аромат, проте він може спричинити в людини запаморочення й отруєння. Зазвичай рослини з неїстівними плодами в народі називають «вовчими». Але назва вовчі ягоди є науковою. Ці рослини, на жаль, дуже отруйні. Особливо небезпечні в них плоди – жовто – бурі ягоди, привабливі на вигляд. Плоди визрівають у липні – серпні. Цей вид рослин цікавий тим, що є реліктом – живим залишком та свідком давньої льодовикової епохи, ровесником вимерлих мамонтів!

Конвалія звичайна — багаторічна квітуча рослина. Назва роду означає: «лілія долин, квітуча в травні».

Конвалії отруйні. [Худоба](#), наївшись їх, гине. У

Трав'яниста багаторічна рослина (10-

25 см заввишки) з довгим розгалуженим, повзучим

кореневищем і пучками коренів. Квітконосне стебло голе, прямостояче, безлисте, оточене при основі трьома-шістьма бурими піхвами. Листки прикореневі, звичайно їх два, зрідка один або три, довгасто-овальні або еліптичні, великі (10-16 см завдовжки, 4-6 см завширшки) . Основа листка клиноподібна, у зовнішнього листка вона переходить у довгу піхву, яка обволікає стебло і черешок внутрішнього листка. Квітка зібрана на верхівці стебла в однобічну 6-10-квіткову китицю. Росте конвалія в мішаних і листяних лісах. Тіньовитривала рослина. Цвіте в травні.

Поширена майже по всій Україні, крім півдня [степу](#) і [високогір'я Карпат](#).

Заготівля можлива у [Львівській](#), [Івано-](#)

[Франківській](#), [Тернопільській](#), [Закарпатській](#), [Полтавській](#), [Вінницькій](#), [Кіров](#)

[оградській](#), [Черкаській](#), [Чернівецькій](#), [Житомирській](#), [Київській](#), [Сумській](#), на

півночі [Харківської](#) та в інших областях. Часто утворює куртини і зарості.

Лікарська, [ефіроолійна](#), отруйна і декоративна рослина.

Тваринний світ Рівненщини

За зоогеографічним положенням територія Рівненщини лежить у межах Західно-Волинського зоогеографічного району Поліського округу бореально-лісової зоогеографічної зони.

За даними в області зареєстровано 303 види хребетних, серед яких широко представлені ссавці, птахи, плазуни, земноводні, круглороті та риби.

Загалом тваринний світ області мало чим відрізняється від сусідніх областей, розташованих у подібних фізико-географічних умовах, насамперед Волинської та Житомирської. Можна лише говорити про відсутність на Рівненщині окремих поширених на Волині видів хребетних (річковий вугор, мідянка, очеретяна жаба) при одночасному збільшенні деяких видів птахів і ссавців (кам'яний дрізд, мала біла чапля, садовий вовчок, чорний пацюк та ін.).

Більш яскраво простежуються внутрішньо обласні фауністичні відмінності, зумовлені різницею природних комплексів поліської і лісостепової частин області. Полісся характеризується більшим розмаїттям фауни, серед представників якої іноді зустрічаються і рідкісні у сучасній Україні представники хребетних, типові для північних лісових районів Східно-Європейської рівнини (бурий ведмідь, лось, рись, глухар, тетерев, рябчик, бобер тощо). У лісостеповій зоні області зростає чисельність зайців, лисиць, мишовидних гризунів та землерийв, проте видовий склад лісової фауни тут значно бідніший, ніж у лісах Полісся (частіше зустрічаються лише білки, лісові куниці, дещо менше - вовки, дикі кабани та деякі інші тварини). Разом з тим, є чимало видів хребетних, які поширені по всій території області, не маючи певних регіональних ареалів. Серед таких насамперед слід згадати представників орнітофауни - водоплавні, болотні та лучні птахи (качки, кулики, перепілки тощо). Слід мати на увазі, що сучасна фауна області, особливо у її лісостеповій частині, несе на собі сліди значної антропогенної трансформації,

що проявилось головним чином у зменшенні кількісного і видового складу тваринного світу, хоча на окремих природоохоронних локаліях з успіхом здійснюються спроби відновлення природної фауни, і навіть її видового розширення.

Найбільш поширені сімейства хребетних на Рівненщині:

Ссавці: Білячі, боброві, ведмежі, вепрячі, вовчкові, гладконосі, зайцеві, землерийкові, їжаківі, котячі, кротові, куницеви, мишині, нутрієві, оленячі, підковоносі, полівкові, полорогі, хом`якові.

Птахи: Вівсянкові, вороніві, в`юркові, голубині, дрімлюгові, дроздові, дятлові, жайворонкові, завирушкові, зозулеві, іволгові, качині, королькові, кропивникові, ластівкові, лелекові, мартинові, мухоловкові, норцеві, одудові, омелюхові, пастушкові, пищухові, плискові, серпокрильцеві, сивкові, сиворакшеві, синицеві, славкові, соколині, сорокопудові, тетеревині, ткачукові, фазанові, чаплеві, шпакові, яструбині.

Плазуни: Веретінцеві, вужеві, гадюкові, черепахові (наземні), ящіркові.

Земноводні: Жаб`ячі, квакшеві, круглозяикові, ропухові, саламандрові.

Риби: Амейурові, бичкові, в`юнові, колючкові, коропові, лососеві, окуневі, сомові, тріскові, щукові

При аналізі сучасного розміщення тваринного світу області слід виходити з так званого “фонового” видового складу фауни у різних біоценозах,

розуміючи під фоном види хребетних, які у певних геоекологічних умовах утворюють найбільшу біомасу, відзначаючись найбільшою щільністю і життєвістю.

Простежується чітка залежність видового складу фауни та щільності окремих популяцій від віку та складу деревостанів, а також від сезонів року. У молодих сосново-березових лісах (до 10 років), особливо у весняно-літній період, домінують окремі види плазунів та земноводних (ропухи, квакші, часом - прудкі ящірки, веретінниці, звичайні вужі, гадюки), а також гніздові птахи (тетерев, болотяна сова, дрімлюга та ін.). Часто у молодих лісах годуються рябчики, зяблики, синиці, мухоловки та інші птахи, які гніздяться переважно у лісах старшого віку. З розвитком сосново-березових лісів крони їх все більше зникають, що збільшує захисні можливості лісу і сприяє поширенню лисиць, кабанів, косуль, єнотовидних собак тощо. При цьому у 25-30-річних лісах зменшується кількість птахів, майже зникають земноводні і плазуни. У старих (50-60 років) соснових лісах інтенсивно розвивається підлісок, що сприятливо позначається на видовій різноманітності і щільності тваринного світу, особливо птахів та мишовидних гризунів. За останні роки у сосново-березових лісах Рівненського Полісся помітно зросло поголів'я лосів.

Зооценози дубово-соснових лісів, поширених переважно у південній частині області (на Поліссі зустрічаються фрагментарно), відрізняються більшою видовою різноманітністю та щільністю пернатих і мишовидних гризунів (лісові полівки, жовтогорлі миші), що особливо помітно у теплі пори року. Одночасно тут зростає кількість трофічно пов'язаних з ними хижих птахів та звірів, насамперед куниць, ласок, лисиць, тхорів.

Багата кормова база дубово-соснових лісів, наявність зручних місць для гніздування і норіння, висока захисна здатність густих лісових масивів сприяють широкому розвитку інших видів хребетних - земноводних (ропухи, гостроморді жаби, квакші, тритони), плазунів (тут поширені всі види, що зустрічаються в області, за винятком болотяної черепахи), птахів (особливо

дроздових, дятлів, горобиних, а також промислових - тетеревів), різноманітних звірів (фауна їх налічує 66 видів, у тому числі цінні хутрові та промислові види косулі, дикі свині та ін.).

Якщо описані лісові зооценози в області мають більш-менш виразні регіональні прив'язки (Полісся, лісостеп), то тваринні угруповання інших поширених на Рівненщині ландшафтів (водойм, заплав, оброблюваних земель) носять інтразональний характер, маючи споріднені ознаки незалежно від місця розташування таких територій.

Зооценози водойм і річкових заплав притаманні численним водним об'єктам (ріки, природні та штучні водойми) та прилеглим до них ділянкам заплав. Особливістю цих зооценозів є значне поширення іхтіофауни, представленої 10 родами риб, насамперед коропових (плітка, лящ, ялець, в'язь, краснопірка, лин та ін.). Крім них зустрічаються представники щукових, сомових, окуневих, в'юнних тощо. В останні десятиріччя успішно проводиться акліматизація окремих видів лососевих, судака, білого амура, товстолобика та інших видів промислових риб. Проте основу ставкового господарства в області становить розведення коропів (лускатий, рамчастий, дзеркальний). Яскраво виявлений сезонний характер має поширення і щільність земноводних (навесні - озерні та ставкові жаби, кумки; пізніше - трав'яні та гостроморді жаби, ропухи, звичайні тритони), плазунів (болотяна черепаха, прудка та живородяща ящірка, звичайний вуж) та птахів (навесні та влітку тут представлені практично всі водно-болотяні пернаті - журавлі, кулики, гусині, одуди, горобині та ін.).

Зооценози оброблюваних земель сформувалися на істотно трансформованих господарською діяльністю людини ділянках природних, меліорованих та рекультивованих сільськогосподарських угідь (орні землі, сіножаті та культурні пасовища, городи тощо). Зважаючи на невинне розширення антропогенних ландшафтів, можна говорити про наступальний характер специфічної фауни хребетних, яка домінує на оброблюваних землях. Серед плазунів тут (особливо на пришляхових та перелогових

ділянках) досить часто зустрічаються ящірка прудка та звичайний вуж. Амфібії представлені ропухами, трав'яною жабою, часничницею звичайною та ін. Досить широко представлена орнітофауна, у складі якої найбільшу щільність мають перепел, горлиця, одуд, галка, шпак, польовий жайворонок (восени та взимку переважають сіра ворона, сорока, грак, польовий горобець, часто зустрічаються сіра куріпка та сірий сорокопуд). В цілому біологічна роль основних представників амфібій, рептилій та птахів у зооценозі оброблюваних земель оцінюється позитивно, оскільки вони стримують розвиток шкідливих комах та мишовидних гризунів. Серед ссавців у зооценозі оброблюваних земель поширені як шкідливі (хом'яки, полівки, миші), так і корисні види, що знищують комах-шкідників (білозубка, кріт, рукокрилі) або мишовидних гризунів (лисиця, тхір, ласка). Окремі види ссавців описуваного зооценозу мають цінне хутро (куниця, лисиця, заєць-русак).

Рослинний світ на сторінках періодичних видань

Конопелько В.

Травознавцям приурочили/ В. Конопелько //Вільне слово: Громадсько-політична газета. - Рівне, 2010. - №22/23 берез./ - С. 7

Велесик П.

Врода Полісся/ П. Велесик //Вісті Рівненщини: 2006. - №4/20 січ./ - С. 14

Ступчук Л.

Смарагдовий скарб Рівненщини/ Л. Ступчук //Вісті Рівненщини: 2006. - №7/8/3 лют./ - С. 18

Кравченко С.

Електронна книга рослин Рівненщини: [Колектив Рівнен. обл. б-ки для юнацтва випустив у світ електрон. кн. "Гортаючи Червону книгу. Рідкісна флора і фауна Рівненщини: рослинний світ"/ С. Кравченко //Вільне слово: 2005. - №92/6 груд./ - С. 7

Ступчук Л.

Рослини - хижакі: [Про комахоїдні рослини, 7 із 11 видів яких ростуть на території Рівненщини]/ Л. Ступчук //Вільне слово: 2005. - №56/28 лип./ - С. 13

ІНТЕРНЕТ - РЕСУРСИ

uk.wikipedia.org/ - Рівненський природний заповідник — Вікіпедія

navigator.rv.ua/index - Гортаючи червону книгу. Рідкісна флора і фауна Рівненщини

lib.sowa.com.ua/InPor/ekologiya - Екологія краю - Головна

rpz.org.ua/fauna- Фауна - Рівненський природний заповідник

irp.rv.ua/resource/ukrainsyka-flora-fauna-
Українська Флора Фауна | РІВНЕНЩИНА

www.volyntravel.com.ua - Заповідні зони, вивчення флори та фауни - Туристичні об'єкти ...

www.allref.com.ua/ - Рослинний світ Рівненської області - Allref.com.ua

